
Budućnost Europe

Izlaganje sa znanstvenog skupa

172.16(4):316.42.063.3

Primljeno: 10. rujna 2007.

Iznova pronaći Europu – kozmopolitiska vizija

ULRICH BECK*

Sažetak

Autor započinje tvrdnjom da je kozmopolitizam postao znakom novog doba, te da je za razumijevanje kozmopolitiskog svijeta potreban nov – kozmopolitiski pogled. Autor stoga pozdravlja kozmopolitizam kao pokret u društvenim znanostima i zahtijeva da one napuste kategorije fiksirane na nacionalnu državu. Osobito je važno, smatra autor, kozmopolitiski misliti Europu kako bi se zemlje članice oslobodile straha da će svojim pristankom na širenje EU-a počiniti kulturno samoubojstvo. Daljnja integracija Europe se stoga ne smije orijentirati prema naslijeđenim predodžbama o jedinstvenosti jedne europske ‘savezne države’ nego kao polazište mora uzeti neopozivu mnogolikost Europe. Samo tako, tvrdi autor, postaje mogućim povezivanje dvaju zahtjeva koji se, na prvi pogled isključuju – priznavanje razlika, s jedne, i integraciju različitih, s druge strane.

Ključne riječi: kozmopolitizam, Europa, globalizacija, nacionalna država, društvene znanosti

U zraku se osjeća novi kozmopolitizam! Ovaj je neokozmopolitizam pre-stao biti puka ideja uma, on je, koliko god bio izobličen, napustio filozofske kule u zraku i ušao u zbilju. Još više: postao je znakom novoga doba, doba druge moderne, u kojoj nestaju nacionalnodržavne granice i razlikovanja te je u duhu politike politike iznova predmetom rasprave. Zato nam je za taj kozmopolitiski svijet žurno potrebno novo promatračko stajalište – kozmopolitiski pogled – kako bismo shvatili u kojim društvenim i političkim zbiljama živimo i djelujemo. Ali što znači da je svijet postao “kozmpolitiski”? To ću ovdje, ponajprije, objasniti na dvama primjerima.

* *Ulrich Beck*, Ulrich Beck je profesor sociologije na Sveučilištu Ludwig-Maximilian u Münchenu i na London School of Economics u Londonu.

Izbor američkoga predsjednika u studenome prošle godine* činio se mnogim ljudima u svijetu kao da biraju “svoga” predsjednika. Amerikanci su birali predsjednika Amerike, a ostatak svijeta, neamerikanci, osjećao se kao da je isključen iz toga izbora, jer je u njihovoj percepciji američki predsjednik ujedno “svjetski predsjednik” dakle “naš” predsjednik. To znači “kozmpolitski”: jasan svjetski poredak prve moderne, u kojoj mislimo – razlikovanje iznutra i izvana, mi i drugi, nacionalno i internacionalno – postoji, doduše još uvijek, ali ne vrijedi više ako se vjeruje svakodnevnome iskustvu međuovisnosti koje prožima sve granice. “Svi smo Amerikanci”, bio je u tome duhu naslov u *Le Mondu* od 12. rujna 2001. godine nakon terorističkih napada na New York i Washington.

Sljedeći je primjer tsunamijska katastrofa, koja je drugoga dana Božića prošle godine ne samo odjednom zadesila ljude u azijskome prostoru, nego se, takoreći, dogodila u svakoj dnevnoj sobi, dakle dovela svijet u stanje sudioničkoga promatranja – bez izbjegavanja. Šok se temeljio na ovome iskustvu: više ne postoji kategorija drugih! Morskim potresom ukliještili su se i društveni kontinenti – Azija i Europa, Amerika i Afrika. Kako je to moguće? Osobito zbog toga što se raširio jedan novi životni oblik: mjesna poligamija prosječnoga turista. Banalni kozmpolitizam masovnoga turizma i banalni kozmpolitizam potresnih živih televizijskih slika personalizirali su katastrofu na jedinstven način preko svih geografskih i socijalnih granica. Svatko zna: lice tragedije moglo bi biti moje osobno. Upravo je to značenje rečenice: svijet je postao kozmpolitskim.

Onoliko koliko se taj povijesni položaj reflektira u svjetskoj javnosti – naime, da su vrlo dobro čuvani nacionalnodržavni prostori i granice, takoreći, opkoljeni i prožeti planetarnom međuovisnošću, ekološkim, ekonomskim i terorističkim rizicima, koji međusobno povezuju odvojene svjetove nerazvijenih i razvijenih nacija – nastaje nešto povijesno novo: “kozmpolitski pogled”, u kojemu se ljudi istodobno osjećaju dijelom ugroženoga svijeta kao i dijelom svojih lokalnih povijesti i položaja.

U tome nepatetično-realističkome duhu kozmpolitizam je postao rastućim pokretom unutar društvenih znanosti, koji se, dakako, u Njemačkoj slabo primjećuje. Prelazeći etablirane granice pojedinih znanosti, tu se formulira i formira radikalna izazov za političke i društvene pojmove, u kojima mislimo i djelujemo, kako opažamo političku zajednicu te kako se stvaraju i ostaju nove političke stranke, ali i sindikati, zatočeni u nacionalnoj optici,

* Predavanje Ulricha Becka koje ovdje objavljujemo održano je u svibnju 2005. na okruglom stolu u Zagrebu povodom objavljivanja prijevoda njegove knjige *Moć protiv moći u doba globalizacije* (Školska knjiga, 2004). Premda su od održanog predavanja prošle tri godine, smatramo da je članak aktualan i vrijedan doprinos našem tematskom bloku Budućnost Europe.

možda nesposobni iskoristiti šanse koje im, *također*, otvara svijet bez granica kako bi riješili nacionalno nerješive nacionalne probleme?

Jesu li teoretičari društva i teoretičari politike, ali i empirijski socijalni istraživači u neku ruku zavedeni svojim kategorijama fiksiranima na nacionalnu državu? Primijenjeno na Europu, znači li to: političke blokade od kojih je Europa bolesna u biti se svode na njezino vlastito nacionalno nerazumijevanje? Doista! To je postavka koju ovdje zastupam i izlažem u četiri koraka.

1. Kritika metodologijskoga nacionalizma ili pitanje o horizontalnoj europeizaciji

Što je prosvjetiteljstvo početkom 21. stoljeća? Budi hrabar da se poslužiš svojim kozmopolitskim pogledom, to znači da se izjasniš za svoje mnogolike identitete: da iz jezika, boje kože, nacionalnosti ili religije nastale oblike života povežeš sa sviješću o tome da su u radikalnoj nesigurnosti svijeta svi jednaki, a svatko drukčiji.

Primijenjeno na Europu, kozmopolitski pogled spoznaje: tko Europu misli nacionalno – to je paradoks koji valja shvatiti – budi nacionalne prastrahove Europljana: ili Europa ili europske nacije – treće je isključeno.

To vlastito nacionalno nerazumijevanje čini Europu i njezine zemlje članice, na poslijetku, glavnim suparnicima, koji uzajamno ugrožavaju svoje postojanje. Tako pogrešno shvaćena, europeizacija postaje vražjom igrom s nultim dobitkom, u kojoj konačno gube svi – i Europa i njezine nacije.

Druga je strana paradoksa da se mora napustiti nacionalni pojmovni horizont društva i politike, dakle Europu misliti kozmopolitski, kako bi se zemlje članice oslobodile straha da će svojim pristankom na širenje EU-a, takoreći, počiniti kulturno samoubojstvo. Time je kozmopolitska Europa, ponajprije, *Europa razlike*, prakticiranih, priznatih nacionalnih partikularnosti. Ta mnogolikost, bila ona jezična, gospodarskih oblika, političkih kultura i demokratskih oblika, pojavljuje se u kozmopolitskome pogledu, ponajprije, kao neiscrpan izvor, možda kao pravi izvor kozmopolitske europske samosvijesti – a ne, kao u nacionalnome pogledu, kao prepreka integraciji.

No Europa se još uvijek misli nacionalno kao “nedovršena nacija”, kao “nedovršena savezna država” i tako tretira, kao da bi morala postati oboje – nacija i država. Upravo je ta nesposobnost, da se pojmi povijesno nova realnost europeizacije, ono što čini navlastitu bijedu Europe. A u tome je, također, bitan razlog zašto se institucije EU-a građanima kojima trebaju služiti čine nepribliživima, nestvarnima i, čak često, prijetećima. Čak se uznapredovalo istraživanje Europe, dosad, jedva usudilo premašiti uobičajene temeljne uzorke nacionalnodržavnoga mišljenja. I Europska se Unija promatra

prema nacionalnodržavnome obrascu teritorijalnosti, suverenosti, raspodjele kompetencija te razgraničivanja. Čak i u slučajevima kada pravno i politološko istraživanje Europe kompleksnije progovara o “*governance*” ili “višerazinskom upravljanju”, ono ipak ostaje zatočeno u sustavima usmjerenima na to da se EU pojmi prema uzorcima nacionalne države.

Osobito je uočljivo zatajivanje sociologije u razumijevanju Europe. Ona je svoj instrumentarij izgradila krajem 19. i početkom 20. stoljeća iz analize nacionalnih društava, i budući da je on neprikladan za analizu europskoga društva, sociologija zaključuje da, očito, uopće ne postoji europsko društvo kojim bi se vrijedilo baviti. Postoje brojni razlozi zašto je tako, ali jedan osobito zaslužuje kritiku: pojam društva je kristalizacijska točka metodologijskoga nacionalizma sociologije. Prema njemu Europa se mora pojmiti u mnoštvu društava, dakle kao njihov dodatak. Drukčije rečeno: europsko se društvo poklapa s nacionalnim europskim društvima. To pojmovno postavljanje skretnica programira nerazumijevanje što ga sociologija izražava prema Europi. Taj metodologijski nacionalizam društvenih znanosti postaje povijesno pogrešnim jer zasljepljuje složene zbiljnosti i isključuje interakcijske prostore Europe. Jednom riječju: on je sljep za Europu i stvara sljepilo za nju.

Iz sličnoga obrasca mišljenja nastaje politološki izričaj “nema europskoga demosa”. Na koji se demos time misli, na onaj grčkoga polisa, švicarskih kantona ili nacionalnih država? Ali kako stoji sa stvarnim društvima naših međusobno isprepletenih zemalja? Imaju li same nacionalne države uopće još homogen demos državljana?

Svuda nailazimo na (neizrečeno) nacionalnodržavna pojmovna mjerila po kojima su realiteti europeizacije deficitarni: nema demosa, naroda, države, demokracije, javnosti. Pritom postoji, osim nezainteresiranosti i čistoga nerazumijevanja za rasprave drugih država članica, također, sve više transnacionalnih komunikacijskih procesa o istim izazovima, kao, naposljetku, reagiranja na rat u Iraku, na demokratsku pobunu u Ukrajini ili na europski antisemitizam. Umjesto da se dakle stereotipno tvrdi da ne postoji europska javnost, trebalo bi kozmopolitski otvoriti nacionalnodržavno fiksirano razumijevanje javnosti, kako bi se mogle opažati stvarne dinamike iz kojih se razvijaju prekogranični oblici europske javnosti.

Europeizacija se dakle mora – osim uobičajene vertikalne dimenzije (nacionalna društva primjenjuju npr. europsko pravo) – istodobno misliti i u *horizontalnoj* dimenziji. Europeizacija pritom znači umreživanje i miješanje nacionalnih država, nacionalnih obrazovnih sustava, nacionalnih porodica, znanstvenih organizacija, gospodarstava i slično. Horizontalna europeizacija prema tome znači otvaranje nacionalnih kontejnera *na bokovima*.

“Europejski” su u tome duhu konacionalni identitetski, životni, proizvodni i prometni oblici, koji takoreći prodiru kroz zidove država. Riječ je o oblicima i pokretima neprekidnoga prelaženja granica. Horizontalnom europeizacijom nastaju nove stvarnosti u sjeni, koje u neku ruku žive u mrtvome kutu ureda za strance te se šire i postaju samorazumljivima za sljedeći naraštaj: višejezičnost, multinacionalne mreže, binacionalni brakovi, “mjesna poligamija”, obrazovna mobilnost, transnacionalne karijere, znanstvena i gospodarska prepletanja. Stanje podataka o ovim ključnim pokazateljima vrlo je loše; a to još više pokazuje da se novi oblici transnacionalne europeizacije po snazi i značenju ne mogu percipirati jer su državne statistike, ali i empirijsko socijalno istraživanje, zatočeni u metodologijskome nacionalizmu.

2. Europska igra s pozitivnim ishodom: zajednička rješenja služe nacionalnome interesu

Počnimo s dvojnom nacionalnodržavne politike u vrijeme gospodarske globalizacije: samo je nešto gore nego biti pregažen multinacionalnim koncernima: *ne* biti pregažen multinacionalnim koncernima! Ljudima tjera strah u kosti radikalnost gotovo despotske razlike u moći, kojoj su oni naglo izloženi usred demokratskoga društva: oni koje smo izabrali sjede bez moći na tribini za gledatelje, a oni koje nismo izabrali donose odluke koje mijenjaju naš život. Shodno tomu razbijaju se iluzije nacionalne gospodarske politike upravo i u europskoj areni. Savezni kancelar Schröder zalaže se, često i otvoreno, za “njemačke koncerne”, osobito u automobilskoj industriji, što iritira europske partnere. Kancelar previđa da se takvim stilom ne uspijeva u osjetljivoj proširenoj Uniji. To je osobito problematično zato što se premještaju težišta politike EU-a. Proširenje i ustav, u čije se moderiranje Schröder razumio, pomiču se, barem djelomice, u drugi plan. Sada je riječ o zajedničkome rastu, o osiguravanju radnih mjesta i o europskome blagostanju. O tome bi sadašnji kancelar, doista, mogao nešto naučiti od svoga prethodnika Helmuta Kohla. Ovaj je shvaćao da je pogrešno sve gledati kroz njemačke naočale – jer kolektivni dogovori EU-a često bolje služe nacionalnome interesu. Takvo je stajalište donijelo unutarnje tržište i euro: projekte koji znače odustajanje od suverenosti – a njemačkim poduzećima i zaposlenicima omogućuju goleme prednosti. Upravo se u tome pokazuje politički višak vrijednosti EU-a: zajednička rješenja donose više nego samo nacionalne akcije.

Nacionalne se vlade bore u nacionalnome okviru s prividno nacionalnim problemima i pokušavaju ih riješiti nacionalnim akcijama, ali ne uspijevaju.

To se može pokazati na primjeru izvoza radnih mjesta, kao i na primjeru nadziranja oporezivanja dobiti poduzeća: mobilna i diljem svijeta umreženo djelatna gospodarska poduzeća sposobna su izigrati izolirane države i time ih oslabiti. Širenje njihove moći uspijeva im utoliko bolje što u mišljenju i dje-

lovanju ljudi i vlada više prevladava nacionalna optika. To je paradoks koji valja shvatiti: nacionalna optika povređuje nacionalne interese jer se nacionalni interesi mogu bolje realizirati u europskoj, možda i globalnoj interakciji!

Povijesni je školski primjer za to stvaranje Europske Unije. Prvi put je u povijesti oblikovanjem jedinstvenoga europskog tržišnog prostora institucionaliziran međudržavni oblik suradnje, u kojemu suradujuće države mogu kolektivno obnavljati i razvijati svoju ekonomsku i političku moć.

Brojni Nijemci gledaju u svijet vrlo zabrinuto, i čini se da uživaju u samokažnjavanju. Ali i ta želja za vlastitom propasti odvraća od zbilje: niti je, primjerice, padanje nataliteta nacionalni problem pojedinih društava niti se on može primjereno riješiti samo nacionalnom akcijom. Kamo god se pogleda, isto je stanje svuda u Europi. Prijeti prestarjelost, mirovinski sustavi više ne funkcioniraju, a nužne reforme blokira organizirani otpor pogodnih skupina. Bitan bi iskorak iz te zamke mogao biti da se jedan skup problema definira kao europski i da se suradnički pristupi padu nataliteta, prestarjelosti društava, nužnim reformama sustava socijalne sigurnosti i ciljanoj politici useljavanja, ali i izvozu radnih mjesta, a osobito oporezivanju dobiti poduzeća. Od toga mogu profitirati sve vlade koje se zadovoljavaju prividnim rješenjima u nacionalnoj slijepoj ulici. Nacionalni pogled vidi samo kraj politike, a kozmopolitski, naprotiv, kraj kraja politike. Pretpostavimo da se razvije i donese plan EU-a o tome kako se mogu i trebaju rješavati problemi sigurnosti u starosti i useljavanja s obzirom na pad nataliteta. Taj bi plan rastretio nacionalne vlade. S jedne bi strane postalo jasno da, zapravo, nije riječ o nacionalnome neuspjehu, nego o pitanjima na koja su prisiljene odgovoriti sve europske zemlje i vlade na ovaj ili onaj način.

S druge strane, to dopušta nacionalnim vladama da se oboružaju europskim argumentima. Primjerice, pri reformi tržišta rada mogu se koristiti iskustva uspješnih susjednih zemalja. Danska je korjenito promijenila politiku zaštite od otkaza. Zbog toga su danska poduzeća vrlo fleksibilna. Ali danski nezaposleni dobivaju do 89% svoga posljednjega čistog dohotka i ne postaju nakon godinu dana primateljima milodara. Štoviše, imaju pravo na takvo plaćanje te izobrazbu i posredovanje sve dok opet ne dobiju posao. Zato je danska politika tržišta rada gotovo 40% skuplja nego njemačka, ali ima upola manje nezaposlenih, a njezin je model primijenjen ne protiv zaposlenika nego u dogovoru s njima.

Ono što se može – općenito govoreći – naučiti od uspjeha europeizacije jest nova logika kozmopolitskoga realizma: upravo je za rješavanje hitnih nacionalnih problema potrebna transnacionalna suradnja. Drukčije rečeno, trajna suradnja država ne sprječava nego povećava sposobnost djelovanja. Paradoksalno formulirano: odustajanje od suverenosti *proširuje* suverenost. Upravo je to tajna uspjeha Europske Unije. Tko se, naprotiv, neuspješno pokušava nacionalno izolirati, ugrožava vlastiti napredak i demokratsku slo-

vodu. Jer bogatstvo i gospodarski rast, otklanjanje nezaposlenosti i stabilnost demokracije pretpostavljaju otvorenost prema svijetu.

3. *Europeizacija kao transnacionalna kultura sjećanja*

“O Europo!”, kaže Thomas Mann i misli na zlokobni Zapad.

Dvije i pol tisuće godine u ratovima, iskrvavljena. Podite u bilo koje europsko selo. Posvuda su u središtima veliki kameni spomenici u kojima su urezana imena izginulih – 1915., 1917. Preko puta, na crkvenom zidu, na kamenoj su ploči s imenima mrtvih iz Drugoga svjetskog rata još jednom tri imena iz iste obitelji, o kojima piše: poginuo 1942., poginuo 1944., nestao 1945. godine. Mjesta sjećanja u koncentracijskim logorima opominju na europeizaciju rasnoga ludila. To je *bila* Europa.

Otkada je tako? Nije uopće odavno, sve do kraja osamdesetih godina protekloga 20. stoljeća vladao je u toj ratnoj Europi atomski pat. Politika približavanja Istoka i Zapada činila se mogućom samo priznavanjem prividno vječne rascijepljenosti Europe. A danas? Dogodilo se europsko čudo: od neprijatelja postali su susjedi! To je povijesno jedinstveno, još više: zapravo nezamislivo. Upravo u najneobuzdanijem trenutku povijesti svjetskih država uspio je politički pronalazak, koji gotovo nezamislivo čini mogućim: da države same svoj monopol sile pretvaraju u tabu sile. Prijetnja silom kao političkom opcijom – bilo među državama članicama, bilo prema nadnacionalnim institucijama – progšana je apsolutno, to znači jednom zauvijek s obzora mogućega u Europi.

To je bilo moguće zato što je u povijesnome prostoru Europe nastalo nešto kvalitetno novo: nacionalni horor uništenja Židova, nacionalni ratovi i progoni više se ne memoriraju samo u nacionalnome krugu. Štoviše, mora se – bolno! – nacionalni prostor sjećanja otvoriti europskome, lomeći borniranost metodologijskoga nacionalizma. To znači, barem se u začetcima događa europeizacija perspektiva.

Ta europska promjena perspektiva ne nadomješta nacionalnu povijest, ali ju obogaćuje vanjskim perspektivama i neprestanim prekoračenjima granica, otvara je i proširuje. Hannah Arendt je u središte stavila konstelaciju sjećanja i političkoga djelovanja. I za nju je, s obzirom na “zločine koncentracijskih logora”, svaka kazna neprimjerena. Ali ona okreće “besmislenost” holokaušta politički. Svako se djelovanje zapetljava u nepopravljivost svojih posljedica. Ne mora samo Bog praštati, nego ljudi moraju praštati ljudima, i to javno, jer se samo tako može vratiti sposobnost daljnjega djelovanja. Ako to vrijedi općenito, onda osobito vrijedi s obzirom na monstruozne zločine uništenja Židova. Za Hannah Arendt je bitno da ljudi mogu početi iznova, a ne ostati zatočnici prošlosti. To je praštanje. Samo sposobnošću praštanja, koju

nitko ne može utužiti, može djelovanje, koje je hitnije nego ikada, obnoviti svoju političku oblikovnu snagu.

Utoliko se moralno, pravno i politički u europeizaciji sjećanja artikulira izvorno europsko samoprotuslovlje. Ako su tradicije, iz kojih potječe horor holokausta, ali i kolonijalističko, nacionalističko i genocidno ludilo, europske, onda su to i vrijednosna mjerila i pravne kategorije prema kojima se o tim djelima raspravlja u svjetskoj javnosti *kao* o zločinima protiv čovječanstva. Ne samo nacionalna moderna, nego i postmoderna slijepe su za Europu. Europeizacija znači borbu za institucijske odgovore na barbarstvo europske moderne – a time i rastanak od postmoderne koja upravo to ne prepoznaje. Kozmopolitiska je Europa u tome duhu institucionalizirana kritika europskoga puta samoga po sebi.

Takav kozmopolitizam komunikacijskoga otvaranja, prihvaćanja međuovisnosti u, prema zajedničkim interesima orijentiranome, uključivanju tuđega te povijesne razmjene perspektiva počinitelja i žrtava u poratnoj Europi nešto je drugo nego multikulturalizam ili postmoderna neobvezatnost. Iako se taj kozmopolitizam treba oslanjati na okosnicu povezujućih i za sve obvezujućih normi, uz čiju se pomoć može spriječiti padanje u postmoderni partikularizam, ipak on nije jednostavno univerzalistički. Za tvorevinu kao što je Europa životno je važno aktivno ophođenje s mnoštvom kultura, tradicija i interesa u isprepletenosti nacionalnih društava. Tek na tome nastajuće oprastanje stvara nuždan kapital povjerenja u odnosu između državne anarhije. Proces integracije obećava stjecanje moći za sve (upravo i za male) i stvara, ujedno, interaktivne prisile, kontrole i time procese učenja, u kojima se oblikuju zajednički europski interesi.

Kulturna tolerancija postaje tako konstitucijskom tolerancijom: ponajprije, ne poništavaju se nacionalne posebnosti nego se priznaju; još više: one stvaraju europski identitet. Potom, to načelo trpljenja i obostranoga priznavanja nacionalnih posebnosti pretpostavlja, međutim, sporazumnost o temeljnome pokladu zajedničkih procesualnih i supstancijskih normi, kojim se osigurava da su nacionalne osobitosti “podnošljive za Europu”. Što dakle pritom znači “kozmpolitizam”? Nacionalizam je, tako se može prihvatiti, tipičan način ophođenja s drukčijošću u prvoj moderni. Kozmopolitizam se razlikuje od svih prije navedenih oblika time što tu u mišljenju, suživotu i djelovanju postaje maksimum priznavanje drukčijosti, i to i u unutrašnjosti i prema vani.

4. *Latentna kozmopolitizacija ili kako postaje mogućim europski imperij prava i konsenzusa?*

Tako shvaćen pojam kozmopolitizma – to je postavka koju valja, zaključno, objasniti – ključ je za razumijevanje i formiranje novih oblika političke vladavine onkraj nacionalne države, kako su nastali u Europi. Na primjerima globalizacije, osobito na problemima globalnih financijskih strujanja i kriza te zapuštene europske dimenzije socijalnopolitičke krize izbija, dakako, ponajprije opreka. Više ne postoji nacionalnom državom ograničeno tržište rada. Ono što, pak, postoji *statistika* je njemačkoga itd. tržišta rada, koja kontrafaktički održava na životu *iluziju* da postoji njemačko itd. tržište zaključivo snagom nacionalnodržavnoga prava i nacionalnodržavno organizirane sile. Time prouzročena premještanja proizvodnje i radnih mjesta te migracija, protječu surovo kao prirodne sile. Realnost postaje kozmopolitskom – ali na posve nekozmpolitski način, na način koji nije zamislio nijedan filozofski kozmopolitizam ili kozmopolitski filozof niti ga je držao uopće mogućim: bez javnosti, bez namjere, odluke, političke programatike, posve deformiran; kroz stražnja vrata sporednih posljedica događa se stvarna kozmopolitizacija, nepoželjna, nevidena, manje-više iznuđena. Ta *latentna* kozmopolitizacija svijeta nije nipošto elitistička opcija. Ona se realizira i protiv izričite volje bogatih zapadnih zemalja, ometa ili razara monopole na kojima se temelji bogatstvo njihovih srednjih slojeva. Kako se može oduprijeti takvim deformacijama? Posredstvom moći? Oblikovnom snagom suverenosti prenesenom na Europu? Dopuštaju li integracijski koraci kao monetarna zajednica eura oduprijeti se eratičkim kretanjima međunarodnih kolebanja tečaja i špekulacijskih valova? Tko u Europi ima kakvu oblikovnu snagu? I prethodno još: koji je pojam političke vladavine primjeren za ovu stvarnu europeizaciju?

Edgar Grande i ja predložili smo pojam “imperij” (*empire*). Izgovaramo li ga francuski, zvuči drukčije, napoleonski i kolonijalno, nego u engleskoj verziji; britanski imperij bio je, opet, nešto drugo od onoga što danas želi biti imperijalna Amerika. Pojam “europskoga imperija” pokušava, takoreći, Europu postaviti u istu ravan s drukčijim američkim imperijem. Istodobno je – uza sve sličnosti sa složenim, iz Srednjega vijeka proizišlim savezom ili carstvom – europski imperij na početku 21. stoljeća izgrađen na postojećim nacionalnim državama. Utoliko nije točna analogija sa srednjim vijekom. Kozmopolitski imperij Europa odlikuje se otvorenim i kooperativnim karakterom prema unutra i vani te je, utoliko, u jasnoj opreci s imperijalnom dominacijom SAD-a. Posve stvarna moć Europe ne može se, pak, odgonetnuti prema nacionalnodržavnome modelu, nego je prije u uzornosti kako je Europi uspjelo preobraziti ratnu prošlost u kooperativnu budućnost, kako je dakle postalo moguće europsko čudo da se od neprijatelja načine susjedi. Upravo je taj poseban oblik “meke sile” (*soft power*), koji razvija posebno zra-

čenje i privlačnost, ono što se isto tako često podcjenjuje u nacionalnodržavno obilježenom mišljenju o Europi kao i u projekcijama moći američkih neokonzervativaca.

U otvorenoj mrežnoj strukturi međusobno isprepletenih aktera i institucija kooperativna je vladavina djelotvornija nego u tradicijskim oblicima dominacije. Europa posjeduje, svakako, imperijalni centar vladanja, iako ne u jednoj jedinoj osobi niti u jednoj jedinoj instituciji. On se nalazi u onome institucijskome kompleksu koji čini jezgru onoga što smo nazvali institucijskim kozmopolitizmom. Svojom institucijskom arhitekturom europski se imperij temeljito razlikuje od političkih sustava svih svojih država članica, ali i od prijašnjih imperija.

Stoga se na posljétku ne treba bojati razgraničivanja europskoga imperija od SAD-a; ako se vjeruje da se Amerika i Europa mogu razdvojiti, nasjeda se, ponajprije, teritorijalnemu nesporazumu Europske Unije. Biti Europljaninom znači pripadati, istodobno, prostorima moći i identitetskim krugovima koji se preklapaju i konkuriraju. Biti “građaninom NATO-a” (time djelomice i građaninom SAD-a), nacionalnim građaninom, komunalnim građaninom i, ne na kraju, europskim građaninom.

Proširenje EU-a i aktivna susjedska politika može se i mora shvaćati u duhu *integracije širenjem*. Uvođenje novoga, kozmopolitskoga integracijskoga pristupa, koji više nije usmjeren na “harmonizaciju” pravila i dokidanje (nacionalnih) razlika, nego na njihovo priznavanje, otvara za europeizaciju nove prostore suradnje i vladavine.

Europski se integracijski proces dugo vremena odvijao, ponajprije, *dokidanjem razlike*, to znači nacionalnih i lokalnih razlika. Ova “harmonizacijska politika” brka složnost s jedinstvenošću ili polazi od toga da je jedinstvenost nužna pretpostavka za postizanje složnosti. U tome je duhu jedinstvo postalo najvišim regulacijskim načelom moderne Europe – prenošenjem načela klasične teorije državnoga prava na europske institucije. Što je uspješnije politika EU-a djelovala pod primatom jedinstvenosti, to su više rasli otpori tomu i to su jasnije nastajali kontraproduktivni učinci.

Nasuprot tomu, kozmopolitska se integracija temelji na paradigmatškoj promjeni koja kaže: *mnogolikost nije problem, nego rješenje*. Prema tome se daljnja integracija Europe ne smije orijentirati prema naslijeđenim predodžbama o jedinstvenosti jedne europske “savezne države”, nego kao polazište mora uzeti neopozivu mnogolikost Europe. Samo tako postaje mogućim u europeizaciji dvaju zahtjeva koji se, na prvi pogled, isključuju, međusobno povezati priznavanje razlike s jedne i integraciju različitih s druge strane.

Europeizacija, shvaćena kao povijesno iskušani politički model postimperijalnoga imperija konsenzusa i prava – “Europski san” (Jeremy Rifkin) o

blagoj svjetskoj sili – fascinira, kao alternativa onomu što bi bio *american way*, osobito one Amerikance koji su kritički nastrojeni prema Americi. I u svjetskim religijama, koje zbog svojih nacionalnih egoizama (Azija i Južna Amerika) ili gotovo nerješivih etničkoreligijskih nasilnih sukoba (Bliski istok) same sebi blokiraju pristup podjeli svjetske moći, mogla bi kozmopolitska Europa dobiti paradigmatско značenje. U tome duhu riječ je o, na kraju krajeva, nečemu posve novome u povijesti čovječanstva, naime o viziji budućnosti tvorevine država, koja svojim temeljem čini priznavanje kulturno drugoga.

Što je dakle moja vizija Europe? Mi smo Europljani umnogome provincijalci. Pojedini narodi, poput Britanaca i Francuza, imaju imidž da su otvoreni prema svijetu, ali upravo kao Francuzi ili Britanci, ne kao Europljani. Širenje može prouzročiti ili daljnju provincijalizaciju ili otvaranje prema svijetu EU-a, a time i do više svijesti o odgovornosti u svijetu.

Nacionalna je ideja nesposobna ujediniti Europu. Veleeuropska superdržava utjeruje strah ljudima. Ne vjerujem da Europa može nastati na ruševinama nacionalnih država. Ako postoji ideja koja bi danas mogla ujediniti Europljane, to je ideja kozmopolitske Europe jer ona Europljane oslobađa straha da će izgubiti identitet, koja postavlja kao cilj konstitucijsku toleranciju u međusobnome ophođenju mnogih europskih nacija i, ujedno, otvara nove prostore političkoga djelovanja u globaliziranome svijetu. Što se Europljani osjećaju sigurnijima i u svome nacionalnom dostojanstvu priznatijima, to će im manje biti potrebna nacionalna država i utoliko će se odlučnije zalagati za europske vrednote u svijetu i izjednačivati se sa sudbinom drugih. Rado bih živio u takvoj “kozmpolitskoj” Europi, u kojoj ljudi imaju korišćene i krila.

S njemačkoga preveo

Tomislav Martinović

Ulrich Beck

REDISCOVERING EUROPE – A COSMOPOLITAN VISION

Summary

The author argues that cosmopolitanism has become a sign that we need a new – cosmopolitan view to understand the cosmopolitan world. He, thus, welcomes cosmopolitanism in the social sciences and demands that they dispense with the old categories build around the nation state. According to the author, it is especially important to think Europe in a cosmopolitan way so that the member states could be freed from the fear that with the enlargement of Europe they are committing a cultural suicide. The further integration should not be oriented towards the inherited vision of a unity of one European ‘federal state’, but the starting point should be the irreducible many sidedness of Europe. Only in this way, claims the author, is it possible to connect two, at a first glance, contradictory demands – the recognition of difference and the integration of the different.

Key words: cosmopolitanism, Europe, globalization, the nation state, social sciences

Mailing address: Ludwig-Maximilians-Universität München,
Institut für Soziologie, Konradstr. 6, D-80801 München.

E-mail: u.beck@lse.ac.uk